

Introduktion: Flerspråkighet och barnlitteratur – nya perspektiv

Välkomna till ett tema om flerspråkighet!

Litteratur och flerspråkighet berör varann på en mängd distinkta men relaterade områden. Litterär flerspråkighet hjälper oss att rikta ljuset mot texter skrivna på flera språk eller flera slags språk (såsom dialekter eller slang), texter som tematiserar flerspråkighet, författarskap som rymmer verk på olika språk, minoritetslitteraturer som skrivs på flera språk och flerspråkighet på det litterära fältet. Litterär flerspråkighet kan omfatta allt från enskilda ordval i en skönlitterär text till frågor om ett lands litterära kanon.

Det senaste decenniet har sett en kraftig utveckling av litterär flerspråkighetsforskning. Konferenser, forskningsprojektnätverk, doktorsavhandlingar och andra forskningspublikationer har bidragit till att skapa en infrastruktur för den litterära flerspråkighetsforskningen i Norden. Det märks till exempel i volymen *The Aesthetics and Politics of Linguistic Borders. Multilingualism in Northern European Literature* (2020) redigerad av Heidi Grönstrand, Markus Huss och Ralf Kauranen och temanumret "Flerspråkig litteratur och läsare i interaktion" i *Edda* (2020) redigerat av Julia Tidigs och Helena Bodin. Det litteraturvetenskapliga flerspråkighetsfältet har framför allt utvecklats genom studier av vuxenlitteratur. Inom barnlitteraturfältet har flerspråkighetsforskningen främst bedrivits utanför Norden och ofta haft språkvetenskapliga och didaktiska utgångspunkter. Två- eller flerspråkiga barnböcker är en anrik litteraturform som har gett upphov till en ansevärd mängd forskning (se t.ex. Hadaway och Young). Bettina Kümmerling-Meibauers två pionjärapublikationer *Mehrsprachigkeit und Kinderliteratur* (2013, tillsammans med Ira Gawlitzek) och temanumret "Multilingualism and Children's Literature" i *Book-bird* (2013) presenterar litteraturvetenskapliga studier där spelet mellan text och bild fokuseras samt ett stort antal artiklar inriktade på litteraturundervisning och andraspråksinlärning.

Till de nya perspektiven inom den litterära flerspråkighetsforskningen hör bland annat flerspråkighetens multimodala och intermediala aspekter, läsaes interaktion med flerspråkig litteratur och flerspråkighet i den litterära offentligheten. Inom alla dessa och fler

områden kan barnlitteraturen bidra med nya aspekter och värdefulla insikter, och med detta tema ville vi förena forskare från barnlitteraturfältet och litterär flerspråkighetsfältet för att driva den barnlitterära flerspråkighetsforskningen vidare.

Det var hösten 2022 som vi tillfrågades av *Barnbokens* redaktion om vi vore intresserade av att göra ett tema om flerspråkighet, och med stor entusiasm tackade vi ja till uppgiften. Visst var det mycket lockande att tänka sig ett möte mellan experter i dels litterär flerspråkighet, dels barnlitteratur! Ett stort antal artikelförslag vittnade om att ämnet engagerade forskare runt om i världen. I början av oktober 2023 möttes artikelförfattarna vid en workshop på Institutionen för kultur och estetik på Stockholms universitet, och därefter vidtog det redaktionella arbetet med artikelmanusen under 2024. Resultatet av arbetsprocessen är de föreliggande nio artiklarna.

Temat sträcker sig över två volymer och presenterar artiklar av forskare från Finland, Norge, Polen och Sverige om litterära exempel som omfattar arabiska, engelska, finska, hebreiska, italienska, ladinno, norska, persiska, samiska språk, svenska och finlandssvenska samt pseudoskrift. Vi gästredaktörer bidrar själva med varsin artikel till temat och har då överlåtit gransknings- och redigeringsarbetet till *Barnbokens* ordinarie redaktion. Vi vill tacka redaktionen för deras gedigna stöd och omfattande arbetsinsats, liksom de forskarkolleger som med sin expertis ställt upp som anonyma granskare. För generösa bidrag till workshopens genomförande och temanumrets produktionskostnader går vårt tack till Riksbankens Jubileumsfond och Letterstedtska föreningen.

Några av de frågor genom vilka vi har närmat oss temat lyder: Hur kompliceras förhållandet mellan bild och skrift av och i flerspråkiga bilderböcker? Hur påverkas läsarinteraktionen med flerspråkig text av att läsaren håller på att lära sig läsa, eller ingår i en högläsningssituation? Hur kan flerspråkiga lässituationer se ut och var finner vi dem – i vilka privata eller offentliga rum och miljöer? Hur kan flerspråkig barnlitteratur utmana gängse föreställningar om språkliga och nationella gränser? Hur samverkar eller konkurrerar didaktiska aspekter med det estetiska när det gäller utgivning av flerspråkig litteratur för barn och unga? Dessa frågor ingår bland dem som uppmärksammas i de artiklar som vi nu har glädjen att presentera inom ramen för temat "Flerspråkighet och barnlitteratur – nya perspektiv".

Anna Finozzi utforskar namnpraktiker som en form av litterär flerspråkighet där barnets aktörskap är centralt i artikeln "[Call Me By My Name. Naming Practices as Multilingual Devices in Italian Postcolonial Children's Literature](#)". Med exempel ur bilderbok,

barn- och ungdomsroman och grafisk roman visar Finozzi hur den postkoloniala italienska barnlitteraturens skildringar av praktiker relaterade till personnamn exponerar maktrelationer kopplade till ras, kön och klass samt är ett led i skildringen av ett flerspråkigt samhälle. Att hävda rätten att få bli kallad vid sitt namn blir ett sätt för litteraturens barn och unga att göra motstånd mot rasism och andra former av förtryck. I förlängningen utmanar barnlitteratur som denna föreställningar om nationell homogenitet.

Också i Nina Gogas artikel, ["Rap og multietnolektisk myndiggjøring i Amina Sewalis dagbokroman Hør'a, dagbok!"](#), som med grund i FN:s barnkonvention anlägger ett rättighetsorienterat perspektiv, är barnets aktörskap och rätt till sitt eget språk i fokus. Goga undersöker hur Amina Sewali i den norska barnboken *Hør'a, dagbok!* (2020) använder den tolvåriga dagboksskribenten Nansis litterära multietnolekt som ett led i hennes språkliga och kulturella myndiggörande (*empowerment*). Eftersom Nansi drömmer om att bli rappare får just denna litterära och musikaliska form i sin norska språkdräkt en viktig roll i den fiktiva dagboken. Sewalis bok blir ett exempel som kan ge unga läsare argument för rätten att bli accepterade med alla sina språk, där även musikaliska uttrycksformer inbegrips.

Ladino, de sefardiska judarnas språk, är ett språk som idag riskerar att dö ut. Agnieszka August-Zarebska belyser i artikeln ["Multilingualism in Contemporary Sephardic Children's Literature. Fostering Young Readers' Engagement in Ladino Culture"](#) ladino som ett post-vernakulärt fenomen, där det väsentliga är *att* språket används. I ett urval bilderböcker från Israel och USA utgivna 2010–2023 lyfter August-Zarebska först fram de tvåspråkiga, som förmedlar rim, ramsor, dikter och sånger till barnen genom att kombinera ladino med antingen hebreiska eller engelska. I andra av de utvalda bilderböckerna som återger längre berättelser, exempelvis om sångerskan Flory Jagodas liv, återfinns i stället endast spår av ladino, medan det huvudsakliga språket är engelska eller hebreiska. August-Zarebska visar att böckerna, oavsett vilken strategi som valts, skapar en grund för barnens fortsatta intresse för ladino, det språk som utgör deras kulturella och historiska arv.

I ["För finlandssvenska unga läsare, på deras språk. Värderingen av litterär flerspråkighet i recensioner av finlandssvenska ungdomsromaner under tidigt 2000-tal"](#) undersöker Julia Tidigs finlandssvenska kritikers värdering av litterär språkvariation i Annika Luthers och Marianne Backléns samhällsrealistiska ungdomsromaner. Tidigs visar att frågor om språklig autenticitet och val av läsekrets som varit framträdande i diskussionen om finlandssvenskt litterärt språk återkommer i mottagandet av ungdomslitteraturen. Samtidigt

tillkommer nya aspekter såsom språkets aktualitet över tid samt åldersglappet mellan författare och läsekrets. Flerspråkighet erkänns som ett värdefullt litterärt medel och värnandet om unga läsaes rätt att se sin verklighet skildrad på ett för dem igenkännligt språk är en röd tråd i värderingen av romanerna.

Två av temats artiklar fokuserar flerspråkighet och litteratur i miljöer där barn vistas: skolbiblioteket respektive förskolan. I ["På vei mot et flerspråklig skolebibliotek"](#) undersöker Lene Anundsen och Ingeborg Eidsvåg Fredwall skolbiblioteket som en flerspråkig arena. Både biblioteksrummets fysiska utformning samt den plats olika språk tilldelas och de aktiviteter som äger rum där påverkar skolbiblioteket som ett flerspråkigt *schoolscape*. Författarna visar på en spänning mellan å ena sidan den norska läroplanens betoning av flerspråkighet som resurs och den generella uppskattningen som flerspråkighet möter, och å andra sidan en skolverklighet där elevernas och lärarnas olika språk inte alltid kommer till sin rätt, och där bristande tillgång till barnlitteratur på olika språk ställer hinder i vägen för skolbibliotekariers försök att utveckla biblioteket som flerspråkigt rum.

Den andra av dessa två artiklar tar sig an förskolorna i Norge, där läspraktiker på andra språk än norska mestadels visade sig saknas. Därför undersöker Katarzyna A. Tunkiel, Cecilie Dyrkorn Fodstad och Trude Hoel i stället vilka erfarenheter förskollärare har av att läsa med flerspråkiga barn. I sin artikel ["Reading Practices with Multilingual Children in Norwegian Kindergartens. Picturebooks, Tangible Objects, and Playful Bodies"](#) ser de läsningen i förskolan som en multimodal praktik, som kan inspirera till lekar som tar hela kroppen i anspråk. Undersökningens intervjuer berättar, bland annat, om att läsningen med flerspråkiga barn gärna omsätts just i lek och att bilderna i böckerna blir särskilt viktiga. Studien lyfter fram att det är genom förskolepersonalens nyfikenhet och kreativitet som läsningen på norska blir meningsfull för de flerspråkiga barnen.

De tre avslutande artiklarna i temat utforskar flerspråkighet i bilderböcker. Det komplexa samspelet mellan bilder och flera språk står i centrum för Annbritt Palos, Lena Manderstedts och Åsa Bjuhrs artikel ["Intertwined Messages. Aesthetic and Didactic Aspects of Dual-Language Sámi Picturebooks"](#). Författarna visar hur pedagogiska och estetiska aspekter samverkar i bilderböckerna *Lilli, áddjá, ja guovssahas/Lilli, farfar och norrskenet* (2020) av Elin Marakatt och Anita Midbjer samt *Gájuoh muv! Gijrra Almien jah Enoken luovnnie/Rädda mig: Vår hos Almmie och Enok* (2021) av Sophia Rehnfjell och Inga-Wiktoria Påve. Flerspråkigheten och illustrationerna synliggör samerna och introducerar både samiska och icke-samiska läsare i samisk kultur,

och genom sin flerspråkighet spelar bilderböckerna en viktig roll för samisk språkrevitalisering.

Maria Lassén-Seger och Mia Österlunds artikel, "[Statligt sanktionerad flerspråkighet för bebisar och deras vuxna. Litterär flerspråkighet i finländska babylådeböcker](#)", tar upp de särskilda bilderböcker som i Finland alltsedan 1980-talet varje år produceras för att ges i gåva till de nyfödda barnens familjer. De blir därför ett uttryck för statlig policy och väcker frågor med språkpolitisk sprängkraft. Med utgångspunkt i bilderböckernas materialitet och multimodalitet undersöker Lassén-Seger och Österlund deras flerspråkiga ikonotext, där bild och text på finska, svenska och på senare år även samiska språk ryms, och de finner att babylådeböckernas särdrag bäst kan beskrivas med den nya termen *visuell litterär flerspråkighet*. Samtidigt visar deras granskning att babylådeböckernas flerspråkighet blir utopisk i det att den bortser från samhällets faktiska makthierarkier mellan majoritets- och minoritetsspråk.

I temats tredje och sista artikel om flerspråkighet i bilderböcker, "[Heterografi och högläsning. Om olika alfabet och deras funktioner i svenska bilderböcker](#)", undersöker Helena Bodin användningen av *heterografi*, det vill säga olika alfabet, i ett urval svenska bilderböcker från åren 2013–2023. Dessa exemplifierar hur arabisk, hebreisk och persisk skrift samt pseudoskrift har fogats in i bilderböckernas verbala eller visuella text. Ur ett multimodalitetsperspektiv visar Bodin hur de heterografiska inslagen kan få estetiska, tematiska eller performativa funktioner. Artikeln belyser hur bilderböckernas auditivt-temporala dimension kan realiseras i högläsningshändelser där läsarna får uppleva något av de olika känslor som bilderböckernas karaktärer erfar i mötet med obekanta språk och bokstäver.

De nya perspektiv på flerspråkighet och barnlitteratur som vi önskar erbjuda med det här temat består som synes av dels barnlitteraturforskningens blick på flerspråkighet, dels den litterära flerspråkighetsforskningens blick på barnlitteratur. Ibland möts dessa blickar på gemensam ögonhöjd, och vi hoppas att de två forskningsfältens ömsesidiga utbyte av varann ska ha mycket att ge till läsare från olika vetenskapliga samt även mer praktisknära områden, och inte minst inspirera till vidare forskning.

Temaredaktörer

*Helena Bodin (professor i litteraturvetenskap,
Stockholms universitet)*

*Julia Tidigs (docent i nordisk litteratur,
Åbo Akademi)*

Litteratur

Grönstrand, Heidi, Markus Huss och Ralf Kauranen, redaktörer. *The Aesthetics and Politics of Linguistic Borders. Multilingualism in Northern European Literature*. Routledge, 2019, doi.org/10.4324/9780429260834.

Hadaway, Nancy L. och Terrell A. Young. "Multilingual Picture-books". *The Routledge Companion to Picturebooks*, redigerad av Bettina Kümmerling-Meibauer, Routledge, 2017, s. 260–269.

Kümmerling-Meibauer, Bettina. "Multilingualism and Children's Literature". *Bookbird. A Journal of International Children's Literature*, vol. 51, nr 3, 2013, s. iv–x, doi.org/10.1353/bkb.2013.0064.

Kümmerling-Meibauer, Bettina och Ira Gawlitzek, redaktörer. *Mehrsprachigkeit und Kinderliteratur*. Stuttgart, 2013.

Tidigs, Julia och Helena Bodin. "Flerspråkig litteratur och läsare i interaktion". *Edda. Nordisk tidsskrift för litteraturforskning*, vol. 107, nr 3, 2020, s. 144–151, doi.org/10.18261/issn.1500-1989-2020-03-02.